

PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMI O'QUVCHILARINING RAQAMLI KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Qo'chqarov D.U.

Professional ta'limni rivojlantirish instituti tadqiqotchisi

Tayanch so'zlar: professional ta'lim, raqamli kompetensiya, kompetensiya, axborot savodxonlik, kompyuter savodxonlik, virtual reallik, media savodxonlik.

Ключевые слова: профессиональное образование, цифровая компетентность, компетентность, информационная грамотность, компьютерная грамотность, виртуальная реальность, медиаграмотность.

Key words: professional education, digital competence, competence, information literacy, computer literacy, virtual reality, media literacy.

Резюме:

Maqolada professional ta'lim tizimi o'quvchilarining raqamli kompetensiyalarini hukumatimiz qarorlarida berilgan raqamli savodxonlikka oid ayrim tushunchalar bilan qiyoslash va ta'lim dasturlari mazmuniga singdirish zarurati keltirilgan.

Резюме:

В статье рассматривается необходимость сопоставления цифровых компетенций учащихся системы профессионального образования с некоторыми концепциями цифровой грамотности, изложенными в постановлениях правительства, и интеграции их в содержание образовательных программ.

Summary:

The article presents the need to compare the digital competencies of students of the professional education system with certain concepts related to digital literacy given in the decisions of our government and to integrate them into the content of educational programs.

Professional ta'lim tizimi o'quvchilarini hayotga mos, zamon bilan hamnafas ravishda zamon talablariga javob bera oladigan bo'lajak mutaxassis sifatida tarbiyalashda, ularning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish muhim o'rin utadi.

Bugungi kun ilm-fanida "Bilim-ko'nikma-kompetensiya" uchligida "kompetensiya" so'zi lug'aviy jihatdan "bilim" va "ko'nikma"ga qaraganda ko'proq muhim va ustivor hisoblanmoqda. Ilmiy munozaralarda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorligi yuzasidan ko'plab munozaralar mavjud.

Mamlakatimizda qabul qilinayotgan qonun va qarorlarda “Kompetensiya” va “Kompetentlik” tushunchalariga turlicha o‘ziga xos ta’riflar berib o‘tilgan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasida uzluksiz boshlang‘ich, o‘rta va o‘rta maxsus professional ta’lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” 2020-yil 7-avgustdagi 466-son qarorida, “Kompetensiya – bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlar majmui, Kasbiy kompetensiya — bilim, ko‘nikma va amaliy tajriba asosida kasbiy faoliyatga tegishli vazifalarni bajarishda faoliyat yuritish qobiliyati” deb ta’rif berilgan.

O‘rta va o‘rta maxsus professional ta’lim darajasi o‘quvchilari malaka talabida belgilangan bitiruvchilarining umumiy kompetensiyalari ro‘yxatida, “UK-8. Kasbiy faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash” kompetensiyasi berilgan.

Borthwick va Hansenlar “pedagogik ta’limda raqamli imkoniyatlarni rivojlantirishga qaratilgan an’anaviy yondashuvlar o‘quvchilarning “raqamli savodxonligini” ilgari surishga qaratilgan” deydi o‘z ishlarida [4]. Raqamli savodxonlik - kompyuterlar yordamida turli xil formatlarda taqdim etilgan ma’lumotlarni tushunish va ulardan keng ko‘lamda foydalanish qobiliyati.[5]

Raqamlik kompetentlik so‘ziga ta’rif keltirsak raqamli kompetentlik bu – bilim olish, ishlash va jamiyatda ishtirok etish uchun raqamli texnologiyalardan ishonchli, tanqidiy va mas’uliyatli foydalanish va ular bilan o‘zaro ta’sir qilishni o‘z ichiga oladi. U axborot va katta ma’lumotlar bilan ishlash savodxonligi, aloqa va hamkorlik, media savodxonligi, raqamli tarkibni yaratish (jumladan dasturlash), xavfsizlik (raqamli farovonlik va kiberxavfsizlik bilan bog‘liq kompetensiyalar), intellektual mulk bilan bog‘liq savollar, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlashni o‘z ichiga oladi.

Hozirgi kunda raqamli savodxonlik XXI asr asosiy ko‘nikmalaridan biri bo‘lib nafaqat bir insonni balki butun jamiyatni bu bilan butun bir davlat fuqorolarini raqamli savodxonlik ko‘nikmasini oshirish muhim sanaladi. Individing raqamli savodxonlik darajasi uning rivojlanib borayotgan texnologiyalar asrida sharoitga moslasha olishi, katta axborotlar Ichida o‘zi uchun zarurini topa olishi, yuborishi va zamonaviy raqamli multimedia imkoniyatlaridan foydalana olishi bilan belgilansa, butun bir davlatning raqamli savodxonlik darajasi har bir fuqoroning axboriy savodxonlik darajasi bilan aniqlanadi. Bu esa o‘z vaqtida xalqning madaniyatlilik darajasini belgilab, raqamli iqtisodiyotga o‘tish vaqtida davlatni innovatsion rivojlanish darajasini oldinga olib chiqa olishi imkoniyatlarini beradi. Rivojlanayotgan davlatlar o‘z e’tborini axolining raqamli savodxonligi va uning davlatning rivojlanishidagi

ro'liga qaratmoqda. Jumladan Amerika "XXI asr ko'nikmalarini qo'llab quvvatlash" tashkilotlarining takidlashicha raqamli savodxonlik eng muhim rivojlantirilishi dolzarb bo'lgan ko'nikmalardan biri sanaladi. Rivojlangan davlatlar raqamli savodxonlikni shakllantirish va rivojlantirish uchun davlat darajasida dasturlar ishlab chiqishgan. Amerika Qo'shma shtatlarida axolining raqamli savodxonligini oshirish va raqamli texnologiyalardan foydalanish kompetentligini rivojlantirish uchun davlat dasturi joriy qilinib unga mos ravishda infrotuzilma shakllantirishni moliyalashtirgan. Amerikada raqamli savodxonlikni joriy qilish modelida ekspert institutlarga ham alohida vazifalar yuklatilgan. Yaponiya modeli esa Amerikadan farqli ravishda nazariy bilim bilan cheklanmagan holda amaliyotga yo'naltirilgan natijaviylikni nazarda tutdi. Yevropada ham Amerika kabi raqamli savodxonlikni rivojlantirish uchun dastur joriy qilinib unda asosan axolini raqamli savodxonligini oshirish masalasi 3 darajaga ajratilgan. Bunda hayot davomida tahsil olish prinsipi asosida davlat, ta'lim muossasalari, jamiyatda ta'lim olish nazarda tutilgan. Davlat dastur ishlab chiquvchi ta'lim muossasalari o'z navbatida raqamli savodxonlikga oid mavzularni alohida fan doirasida emas balki boshqa kurslarning tarkibiga kiritganlar. Bu modeldagi jamiyatning ro'li kutubxona asotssatsiyasiga yuklatilgan ya'ni kitobxonlikni keng joriy qilish orqali raqamli savodxonlikni oshiradilar.

Mamlakatimizda o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim bosqichi o'quv rejalariga ko'ra, "Kasbiy faoliyatda axborot texnologiyalari" fani orqali raqamli kompetensiyani shakllantirish ko'zda tutilgan. Fan dasturida quyidagi mavzularga oid zaruriy bilim va ko'nikmalarni egallash ko'zda tutilgan:

- jamiyatda axborot texnologiyalari va ulardan foydalanish;
- kompyuterda asosiy va qo'shimcha qurilmalarni o'rnatish;
- Windows operatsion tizimini o'rnatish va sozlash;
- fayllar va kataloglar bilan ishlash;
- kompyuterda antivirus dasturlarini o'rnatish;
- ofis dasturlarida ishlash;
- Microsoft Access dasturida ishlash;
- internet tarmog'ida ishlash;
- lokal kompyuter tarmog'ida ishlash;
- elektron pochta bilan ishlash;
- avtomatlashtirilgan tizimlarda ishlash;[7]

O'quvchilarning raqamli kompetensiyasi mazmunini, uning tarkibiga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "“Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari

to'g'risida" 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmonida ko'rsatilgan quyidagi vazifalarni singdirish orqali isloh qilish mumkin:

“...tarmoqlarida virtual va to'ldirilgan reallik, sun'iy intellekt, kriptografiya, mashina o'rganishi, katta ma'lumotlarni tahlil qilish va «bulutli» hisoblash texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish;

- axborot texnologiyalari sohasida masofaviy, onlayn va virtual o'qitish texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirish, onlayn kurslar uchun platformalar ishlab chiqish;

- raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini baholash mexanizmlarini ishlab chiqish va bunda quyidagi jihatlarni inobatga olish: axborot savodxonligi (qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni topish qobiliyati); kompyuter savodxonligi (raqamli qurilmalar bilan ishlash qobiliyati); media savodxonligi (ommaviy axborot vositalarini tanqidiy o'rganish imkoniyati); kommunikativ savodxonlik (zamonaviy raqamli aloqa vositalaridan foydalanish qobiliyati); texnologik innovatsiyalarga (yangi texnologiyalarga) ijobiy munosabatni shakllantirish [3]“. Ushu farmon talablaridan ko'rinib turibdiki, jamiyatda faoliyat yuritayotgan barcha xodimlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida rivojlanayotgan raqamli texnologiyalarga oid zaruriy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishligi belgilangan.

Raqamli savodxonlik - bu raqamli texnologiyalar va Internet resurslaridan xavfsiz, samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar to'plami. Bunga quyidagilar kiradi: raqamli iste'mol; miqdoriy kompetentsiya; raqamli xavfsizlik. Raqamli iste'mol - ish va hayot uchun Internet xizmatlaridan foydalanish. Bunga quyidagilar kiradi: statsionar Internet, mobil Internet, raqamli qurilmalar, Internet - ommaviy axborot vositalari, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar, Davlat xizmatlari, telemeditsina, bulutli texnologiyalar. Raqamli kompetentsiya - texnologiyalardan samarali foydalanish qobiliyatidir. Bularga quyidagilar kiradi: ma'lumot qidirish, raqamli qurilmalardan foydalanish, ijtimoiy media funksiyalaridan foydalanish, moliyaviy operatsiyalar, onlayn xaridlar, axborotni tanqidiy qabul qilish, multimedia kontentini ishlab chiqarish, qurilmalarni sinxronlashtirish. Raqamli xavfsizlik - Onlayn xavfsizlik asoslari. U quyidagilarni o'z ichiga oladi: shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kuchli parol, huquqiy tarkib, xulq-atvor madaniyati, obro'e'tibor, Etika, ma'lumotlarni saqlash, zaxira nusxalari.

Biz, ushbu keltirilganlardan foydalanib, ta'lim mazmunida quyidagilar bo'lishligini ta'kidlaymiz, ya'ni:

1. Bulutli texnologiyalardan foydalanish. Bunda google qidiruv tizimining bepul xizmatlari: elektron pochta, google disk, google docs, google sheets, google forms, google classroom imkoniyatlari;

2. Sun'iy intellektdan kasbiy faoliyatda foydalanish. Openai.com, chatgpt.com, poe.com imkoniyatlari;

3. Masofaviy, onlayn va virtual o'qitish texnologiyalarini egallash. Onlayn kurslarda ro'yxatdan o'tish, o'qish, sinovlardan o'tish va sertifikatlarga ega bo'lish;

4. O'quvchilarni raqamli savodxonligini baholash. Bunda axborot savodxonlik, kompyuter savodxonlik, mediasavodxonlik va texnologik innovatsiyalarga intilish qobiliyatlarini shakllantirish.

5. Davlat xizmatlari portalidan foydalanish. Turli ma'lumotnomalarni elektron masofadan turib olish, elektron kalitlar olish va foydalanish.

Demak, professional ta'lim tizimi o'quvchilarining raqamli kompetensiyasi, ularning axborot savodxonlik, kompyuter savodxonlik, mediasavodxonlik va texnologik innovatsiyalarga ijodiy munosabat kabi komponentlari rivojlanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, davlat va jamiyatning rivojlanish strategiyasida belgilangan vazifalarni ta'lim dasturlariga singdirish - zamon talabiga mos kompetentli mutaxassisni shakllantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida uzluksiz boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim tizimini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida" 2020-yil 7-avgustdagi 466-son qarori

3. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzuridagi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha o'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi kengashning 2021-yil 18-noyabrdagi 8-son yig'ilishida ma'qullangan va Vazirlikning 2021-yil 23-noyabrdagi 500-son buyrug'i bilan tasdiqlangan 5.11.03.01 - Ishlab chiqarish ta'limi (tarmoqlar bo'yicha) mutaxassisligining malaka talabi.

4. Borthwick, A., & Hansen, R. (2017). Digital literacy in teacher education. Are teacher educators competent? *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 33(2), 46-48.

5. Ayupov R.H., To'xtayeva F.Sh. Raqamli iqtisod va 4.0 industriyaning korporativ boshqaruvdagi ro'li "Amaliy matematika va information texnologiyalarning dolzarb muammolari" Xalqaro anjuman tezislari to'plami Toshkent, 2019. 186-187 b 5.